

НАЙМЕНУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

NAME OF LEGAL ENTITY

Щербина Б.С., к. ю. н.,
асистент кафедри цивільного права

Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена висвітленню актуальних питань, пов'язаних із набуттям та здійсненням права юридичної особи на найменування. Проаналізовано відповідні законодавчі положення та позиції, висловлені у науковій літературі.

Обґрунтовано, що найменування юридичної особи – це ім'я, яке її ідентифікує у цивільних, господарських та інших правовідносинах. Доведено, що найменування юридичної особи є важливим засобом індивідуалізації будь-якої юридичної особи як підприємницького типу, так і непідприємницького типу. Встановлено, що законодавчі норми імперативно визначають, що найменування юридичної особи повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму та назву. Встановлено, що найменування юридичної особи виконує різні функції: ідентифікаційна (індивідуалізаційна), розрізняльна, рекламна, гарантійна тощо. Доведено, що право на найменування виникає у юридичної особи після її державної реєстрації. Обґрунтовано, що юридична особа повинна мати найменування, оскільки без найменування юридична особа не зможе існувати як суб'єкт права. Встановлено, що юридична особа може мати як повне, так і скорочене найменування, які зазначаються в статуті, і інформація про це відображається в єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Доведено, що назва юридичної особи є складовою найменування, тому назва і найменування юридичної особи – це поняття нетотожні. Встановлено, що реєстрація юридичної особи підприємницького типу фактично надає найменуванню такої юридичної особи статусу «комерційного найменування», яке водночас охороняється законом як об'єкт права інтелектуальної власності. Встановлено, що право на найменування юридичної особи належить до особистих немайнових прав, однак спеціального регулювання практично немає. Обґрунтовано доцільність систематизації законодавчих положень щодо найменування юридичної особи, які містяться в цивільному, господарському, корпоративному законодавстві та законодавстві про державну реєстрацію юридичних осіб, та перенесення їх до ЦК України як основного акту цивільного законодавства, що дасть змогу цілісно визначити правовий режим найменування юридичної особи.

Ключові слова: назва, юридична особа, комерційне найменування, особисті немайнові права, товариство, реєстрація.

The article is devoted to current issues related to the acquisition and exercise of the right of a legal entity to a name. Relevant legislative provisions and positions expressed in the scientific literature are analyzed.

It is substantiated that the name of a legal entity is a name that identifies it in civil, commercial and other legal relations. It is proved that the name of a legal entity is an important means of individualization of any legal entity of both entrepreneurial and non-entrepreneurial type. It is established that the legislative norms imperatively determine that the name of a legal entity must contain information about its organizational and legal form and name. It is established that the name of a legal entity performs various functions: identification (individualization), distinctive, advertising, warranty, etc. It is proved that the right to a name arises in a legal entity after its state registration. It is substantiated that a legal entity should have a name, because without a name a legal entity will not be able to exist as a subject of law. It is established that a legal entity may have both full and abbreviated names, which are specified in the charter, and information about this is reflected in the unified state register of legal entities, individuals – entrepreneurs and public organizations. It is proved that the name of a legal entity is a component of the name, so the name and the name of the legal entity are not identical. It is established that the registration of a legal entity of entrepreneurial type actually gives the name of such legal entity the status of a «commercial name», which is also protected by law as an object of intellectual property rights. It is established that the right to name a legal entity belongs to personal non-property rights, but there is practically no special regulation. The expediency of systematization of legislative provisions on the name of a legal entity contained in civil, commercial, corporate and state registration of legal entities and their transfer to the Central Committee of Ukraine as the main act of civil law, which will determine the legal regime of the name of a legal entity.

Key words: name, legal entity, commercial name, personal non-property rights, company, registration.

Вступ. Право юридичної особи на власне найменування є невід'ємним особистим немайновим правом будь-якої юридичної особи. Без імені юридична особа не може вступати у будь-які відносини у цивільному обороті. Найменування індивідуалізує юридичну особу і вирізняє її з-поміж інших юридичних осіб, яких в Україні налічується понад 1 млн. Правове регулювання щодо набуття і здійснення права на найменування в Україні потребує певного вдосконалення, оскільки норми щодо найменування юридичних осіб містяться і в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), і в Господарському кодексі України (далі – ГК України), і в спеціальних законодавчих актах, які визначають правовий статус окремих юридичних осіб (зокрема, йдеться про Закони України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» тощо). Також законодавство у сфері державної реєстрації юридичних осіб теж містить відповідні правові положення щодо вимог до найменування юридичної особи. Така розпорошеність правових норм щодо цього правового інституту не сприяє його належному правовому регулюванню, відтак існує потреба в уніфікації та узагальненні вказаних законодавчих положень.

Стан дослідження в науковій літературі. Найменування юридичної особи неодноразово було предметом наукового дослідження, але переважно ці дослідження стосувалися або правового статусу юридичної особи загалом, або особистих немайнових прав, серед яких автори виділяли і право на найменування. Зокрема, серед науковців, які досліджували цю проблематику, слід відзначити праці Кохановської О. В. [1], Федюк Л. В. [2; 3], Юркевича Ю. М. [4], Іщука С. І. [5] та інших. Однак зміни в законодавстві та відсутність нових публікацій з аналізом сучасного стану правового регулювання зумовлюють актуальність даного наукового дослідження.

Цілями цієї статті є дослідження та аналіз правового режиму найменування юридичної особи, його правової природи, виявлення прогалин правового регулювання та напрацювання пропозицій щодо вдосконалення законодавчих положень щодо здійснення та захисту цього права.

Виклад основного матеріалу. Кожна юридична особа повинна мати власне найменування, під яким вона бере участь у цивільних, господарських та інших відносинах. Найменування юридичної особи – це ім'я, яке її ідентифікує у вказаних правовідносинах. З урахуванням того, що юридична особа – це суб'єкт штучний, а не природний

як людина, найменування юридичної особи визначається її засновником (засновниками).

Найменування юридичної особи виконує декілька функцій. А саме функціями найменування юридичної особи є ідентифікаційна (індивідуалізаційна), розрізняльна, рекламна, гарантійна та ін. Найменування юридичної особи характеризує самостійного суб'єкта права, надаючи власне самостійність [6, с. 69]. Право юридичної особи на найменування належить до особистих немайнових прав, а саме до індивідуалізаційних, які дозволяють юридичній особі вирізнитися серед інших через вибір певного позначення, яке використовуватиметься як назва [7, с. 75]. Функція індивідуалізації юридичної особи забезпечується саме завдяки найменуванню, на що наголошують і в науковій літературі [4, с. 19; 8, с. 34].

Право на найменування виникає у юридичної особи після її державної реєстрації, тобто вже після того, як цей суб'єкт буде створено. Таку ж позицію підтримують і в науковій літературі, зазначаючи, що після створення найменування надалі виступає засобом індивідуалізації цієї організації в цивільному обороті [9, с. 65].

Юридична особа саме «повинна» мати найменування, а не «може» мати таке найменування, оскільки без найменування юридична особа не зможе існувати як суб'єкт права. Окрім того, закон імперативно вказує, що найменування юридичної особи повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму та назву (ч. 1 ст. 90 ЦК України).

Водночас законодавство про державну реєстрацію юридичних осіб вказує, що найменування окремих юридичних осіб, зокрема найменування державних органів, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ, може не містити вказівки на організаційно-правову форму. Такий висновок слід зробити з аналізу ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Також найменування релігійної організації може містити інформацію про її організаційно-правову форму, яка вказується у найменування такої юридичної особи виключно за її бажанням. Фактично норми законодавства України у сфері державної реєстрації встановлюють вимоги до найменування юридичних осіб. Вбачається за доцільне систематизувати правові норми щодо найменування юридичної особи, зосередивши всі правові положення у ЦК України. Аналогічно слід перенести окремі важливі положення закону щодо найменування з ГК України до ЦК України для досягнення цілісності правового регулювання досліджуваного правового інституту.

Організаційно-правова форма юридичної особи вказує саме на форму, в якій така юридична особа організовує свою діяльність. Відповідно до ч. 2 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» організаційно-правова форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання.

Юридичні особи можуть створюватися у формі або товариств, або установ, або в інших формах, встановлених законом. До таких «інших» форм, передбачених законом, слід віднести приватні, державні, комунальні підприємства тощо. Найбільш поширеною організаційно-правовою формою юридичної особи є товариство. Поняття «товариства» розкривається у ч. 2 ст. 83 ЦК України, відповідно до якого товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві; товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Підприємницькі товариства – це ті товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Видами підприємницьких товариств є господарські товариства (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство, повне товариство, командитне товариство), виробничі кооперативи. Також підприємницькими товариствами визнаються сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання, але якщо вони діють з метою одержання прибутку.

Станом на сьогодні в Україні серед підприємницьких товариств найбільше саме товариств з обмеженою відповідальністю, кількість яких сягає понад 700 000 юридичних осіб [10], що можна пояснити простотою корпоративного управління та наявністю спеціального правового регулювання.

Тому організаційно-правова форма є складовою найменування юридичної особи.

Організаційно-правова форма юридичної особи обов'язково відображається в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (що вбачається з ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»).

Назва юридичної особи – це її власне ім'я, яке їй дають засновники (засновник) на стадії заснування, і яке в подальшому може бути змінено учасниками (учасником).

Назва юридичної особи є складовою найменування. Тому у юридичній літературі слушно відзначають, що поняття найменування юридичної особи та назва юридичної особи не є тотожними, а назва дозволяє найменуванню в цілому виконувати одну з головних функцій – індивідуалізацію юридичної особи [11, с. 272].

Юридична особа може мати як повне, так і скорочене найменування. Зазвичай скорочене найменування зазначається в статуті, і відображається в єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Водночас на практиці юридичні особи не завжди вказують в установчих документах скорочені найменування, але використовують їх.

Відповідно до ч. 3 ст. 90 ЦК України найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до єдиного державного реєстру. Серед вимог до установчих документів, які вказані у ст. 88 ЦК України, є вказівка про те, що у статуті товариства вказуються найменування юридичної особи. Норма подібного змісту міститься і у ГК України. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 57 ГК України в установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання. Частина 4 цієї статті дублює вказане положення закону, зазначаючи, що статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування.

Спеціальне законодавство також встановлює спеціальні вимоги щодо найменування юридичної особи. Зокрема, з аналізу ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» вбачається, що:

- повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинне містити його організаційно-правову форму (акціонерне товариство);
- тип акціонерного товариства не є обов'язковою складовою найменування акціонерного товариства, при цьому саме акціонерне товариство самостійно може визначити необхідність зазначення у своєму найменуванні типу (публічне, приватне);
- акціонерне товариство може мати як повне, так і скорочене найменування українською та іноземною мовою (мовами), зазвичай використовується найменування англійською мовою;
- лише акціонерні товариства можуть використовувати у своєму найменуванні словосполучення «акціонерне товариство» та похідні від нього.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» також містить подібні норми. Так, відповідно до ст. 9 цього закону найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю). Товариство може мати скорочене найменування українською мовою, повне і скорочене найменування іноземними мовами.

Повне і командитне товариство також мають особливості щодо вимог до їх найменування. Зокрема, найменування повного товариства має містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів «і компанія», а також слова «повне товариство» (ч. 4 ст. 119 ЦК України). Це зумовлено специфікою діяльності повного товариства, в якому всі учасники можуть здійснювати підприємницьку діяльність від імені товариства, і є солідарно відповідальними за таку діяльність. Тому і їх прізвища мали би бути у назві цієї юридичної особи.

Подібний підхід встановлено законодавцем і щодо найменування командитного товариства. Зокрема, у його назві повинні бути імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство». Імена вкладників не зазначаються у назві товариства. Водночас якщо у найменуванні командитного товариства міститься ім'я вкладника, то такий вкладник стає повним учасником товариства в силу закону (ст. 133 ЦК України).

ГК України встановлює особливості найменувань державних та комунальних підприємств. Зокрема, відповідно до ст. 73 ГК України найменування державного унітарного підприємства повинно містити слова «державне підприємство». Водночас найменування комунального унітарного підприємства повинно містити не лише слова «комунальне підприємство», а повинно мати вказівку на орган місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить дане підприємство. Тобто комунальне підприємство повинно чітко ідентифікувати зв'язок із засновником (учасником), яким виступає відповідний орган місцевого самоврядування.

Відповідно до ч. 5 ст. 90 ЦК України юридична особа не має права використовувати найменування іншої юридичної особи. Однак попри таку законодавчу вказівку можуть виникати певні спірні моменти на практиці. Так, технічно не може бути зареєстровано дві юридичні особи з тотожними найменуваннями. Це неможливо, оскільки державний реєстратор не зможе внести відповідний запис у єдиний державний реєстр. Водночас у разі зміни однієї чи кількох букв (цифр) така реєстрація може відбутися. Тому паралельно можуть існувати юридичні особи не з однаковими, але з подібними найменуваннями.

У такій ситуації для захисту прав юридичної особи, яка першою отримала певне найменування (наприклад, державна реєстрація юридичної особи відбулася швидше), може використовуватися інститут комерційного найменування. У ч. 2 ст. 90 ЦК України вказано, що юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування. Таке комерційне (фірмове) найменування юридичної особи може бути зареєстроване у порядку, встановленому законом. Водночас констатуємо, що такого закону станом на сьогодні немає. Тому реєстрація юридичної особи підприємницького типу фактично надає найменуванню такої юридичної особи статусу «комерційного». У науковій літературі наголошують на різному функціональному призначенні комерційного найменування і найменування юридичної особи, наголошуючи на тому, що комерційне найменування є засобом індивідуалізації [5, с. 20].

Комерційне найменування трактується законом як об'єкт права інтелектуальної власності, який має спеціальне правове регулювання (глава 43 Книги Четвертої ЦК України). Використання чужого комерційного найменування (в тому числі йдеться про використання як тотожного, так і подібного найменування) заборонено, якщо це може призвести до змішування з діяльністю первісного суб'єкта господарювання, який має пріоритет на використання цього найменування. Захищати права на комерційне найменування можна як шляхом звернення до суду, так і шляхом подання скарги до органів Антимонопольного комітету України, оскільки незаконне використання чужого комерційного найменування розглядається законом як неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання (ст. 33 ГК України).

Також Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у ст. 4 унормовує неправомірне використання позначень. Так, відповідно до цієї статті неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання.

У разі вчинення такого порушення можна звертатися до органів Антимонопольного комітету України з заявою (скаргою) про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. Але умовою такого порушення буде обов'язково порушення саме конкуренції на одному ринку товарів (робіт, послуг), та на одному територіальному ринку (в межах одного регіону).

Найменування юридичної особи трактується законом як особисте немайнове благо. Зокрема, відповідно до ст. 201 ЦК України особистими немайновими благами, які охороняються цивільним законодавством, є: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством. У науковій літературі вказують, що юридична особа, як і фізична особа, може мати особисті немайнові права (безумовно, не всі), серед яких право на найменування, на недоторканість її ділової репутації; на таємницю кореспонденції; на інформацію тощо [1, с. 8].

Найменування юридичної особи має взаємозв'язок з діловою репутацією, оскільки є візитною карткою юридичної особи [3, с. 162; 12, с. 49]. Справді, саме під власним іменем юридичною особою здійснюється господарська діяльність, продаються товари, надаються послуги, здійснюється рекламування такої діяльності, в тому числі і в мережі Інтернет. Зокрема, у цифровому середовищі юридична особа може мати власний сайт, в доменному імені якого буде вказана назва юридичної особи. У науковій літературі вказують, що право на доменне ім'я залежить від того, які об'єкти цивільних прав відображені у словесному вираженні доменних імен (торговельна марка, комерційне найменування, географічне зазначення, об'єкт авторського права, ім'я фізичної особи тощо) [13, с. 47]. Тобто право на домен можна захищати на основі права на комерційне найменування, яке відображене у назві сайту.

Висновки. Найменування юридичної особи є важливим засобом індивідуалізації будь-якої юридичної особи. Без найменування юридична особа не може існувати. Право на найменування юридичної особи належить до особистих немайнових прав, однак спеціального регулювання практично немає. Норми щодо правового режиму найменування юридичної особи містяться у різних законодавчих актах (ЦК України, ГК України, спеціальні закони щодо окремих юридичних осіб, законодавство у сфері дер-

жавної реєстрації юридичних осіб), що не сприяє належному та цілісному правовому регулюванню. Вважаємо за доцільне систематизувати вказані законодавчі положення

та перенести їх до ЦК України як основного акту цивільного законодавства, що дасть змогу цілісно визначити правовий режим найменування юридичної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кохановська О. В. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 84. С. 7–10.
2. Федюк Л. В. Право на найменування юридичної особи. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 1. С. 87–91.
3. Федюк Л. В. Поняття найменування юридичної особи. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. № 29. С. 161–169.
4. Дякович М. М., Юркевич Ю. М. Індивідуалізація юридичних осіб та їх об'єднань у нотаріальній практиці. *Адвокат*. 2012. № 8. С. 18–23.
5. Іщук С. І. Особливості суб'єктивного права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. № 1. С. 20–23.
6. Польова Т. В. Особливості та проблеми використання і обліку комерційних найменувань в Україні. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011. № 2. С. 69–76.
7. Ore L. V. Особисті немайнові права юридичних осіб. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2021. № 2. С. 74–84.
8. Кучеренко І. М. Поняття та основні ознаки юридичної особи. *Альманах права*. 2011. № 2. С. 34–37.
9. Попова С. Поняття та ознаки особистих немайнових прав юридичних осіб: питання теорії. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 64–68.
10. Державна служба статистики. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.06.2022).
11. Кеєр Ю. В. Щодо співвідношення понять комерційного найменування, фірмового найменування, найменування юридичної особи. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 1. С. 271–280.
12. Сліпченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. № 6. С. 49–52.
13. Тарасенко Л. Л. Домени, фірмовий стиль та інші комерційні позначення: особливості правової охорони. *Вісник Львівського університету. Серія Юридична*. 2022. № 74. С. 47–52.